

AZ UNITARIUSOK E. K. TANÁCSÁNAK FELIRATA

a képviselőházhoz, a gymn. és reál-iskolai törvényjavaslat tárgyában.

Tisztelt Képviselőház!

Hazánk alkotmányának helyreállítása óta már több ízben felmerült a középtanodai oktatásnak s ezzel kapcsolatban a legfőbb felügyeleti jog gyakorlásának országosan leendő szabályozása s mi készséggel elismerjük a tisztelt Képviselőháznak ez iránti jogát, valamint őszinte örömmel üdvözljük ez ügy megoldására irányuló hazafiai törekvését; azonban sajnálattal kell kijelentenünk, hogy a Nagyméltóságú vallás és közoktatási minster ur által e tárgyban a tisztelt Képviselőházhoz legujabban benyújtott „a gymnasiumi és reálskolai oktatásról” szóló törvényjavaslat kiindulásában szintugy, mint az abban lefektetett elvekben nem látszik eléggé méltányolni sem ide vonatkozó eddigi hazai törvényeinket, sem a nevelés ügynek hazánkban több százados történeti fejlődését; minélfogva bátrak vagyunk arra nézve részünkről következő tiszteletteljes észrevételeinket terjeszteni a tisztelt Képviselőház elébe.

A nevezett törvényjavaslat ugyanis szerintünk már kiindulásában hiányos, a mennyiben abban csak a magyarországi 179°/₁ XXVI-ik törvényczikk van tekintetbe véve, mely tulajdonképen hazánk Erdély részében lakott protestans felekezetekre nem is vonatkozik és teljesen mellőzve vannak az Erdély részi protestans hitfelekezetek és az ezek által fentartott iskolák államjogi viszonyait szervező, s azok önkormányzati jogát biztosító Leopoldi hitlevél 1. 2. és 3. pontjai, s az ezekre vonatkozó 179°/₁ LV. t. cz., mely törvények koronázási eskü (1868. évi II. t. cz.), valamint a két ország egyesítéséről szóló 1868. évi törvényczikk 14 §. által újból megerősítettvén és biztosítottván, az erdélyrészi protestans hitfelekezetekkel egyetemben unitarius vallásfelekezetünk és az általa fentartott gymnasiumok államjogi viszonyainak elbírálása csak is ezen alaptörvények tekintetbe vételével eszközölhető, s az azokra vonatkozó intézkedések csak azon határokig terjeszkedhetnek, melyeket amaz alaptörvények megjelöltek.

Nem különben mellőzve látjuk a benyújtott törvényjavaslatban a nevelésügy több százados történeti fejlődésének s vallásfelekezetünkben ezen alapuló jelen állásának méltányló figyelembe vételét. Ugyanis a vallásfelekezetünk által fentartott középiskolákat illetőleg a hivatolt törvények által biztosított önkormányzati, szabad intézkedési jog a jelen törvényjavaslat

egyes szabványai által vallásfelekezetunktől az államkormány részére lefoglaltatni, elvéteni czéloztatik az által, hogy ama törvények által a korona számára fentartott felügyeleti jog jelzett iskoláink közvetlen igazgatásává, kormányzásává változtatnék, elvétevéen vallásfelekezetünk legfőbb hatóságától az a jog, hogy iskolánk bel- és kül-életét, magát a tanügyet maga határozza meg és vezesse, miként ezt, az idéztük törvények, számára biztosítják; s a mit a dolog természete igényel. Sőt a jelen törvényjavaslat egyes intézkedései által felekezeti főhatóságunknak eddig soha egy kormány által is kérdésessé nem tett s jogosan nem is tehetett hitele is megtagadtatnék.

A törvényjavaslat indokolása ugyanis (19. lap) elismeri, hogy a protestansok részére az 179 $\frac{1}{2}$ XXVI.-e mellett vallásfelekezetünk részére, az idéztük erdélyi t. cikkek és a Leopoldi hitlevél 1. 2. és 3. pontjai — a középiskolákat illetőleg is nevezetes jogokat biztosítottak, melyeket nem megszorítani, vagy éppen visszaverni, sőt más felekezetekkel stb. megosztani, lehet a mai törvényhozás feladata.

Elismeri az indoklás (22. lap), hogy a protestans egyház, mióta csak fenáll, mindig fősulyt helyezett iskoláira.

Elismeri az indoklás (23. lap), hogy a protestansok középiskolái tekintélyes csoportot képviselnek, mind számban, mind sulyban. Fentartásuk, fejlesztésük nem csak azért fontos, mert az állam terhét nagyrészen viselik, hanem azért is, mert ha valahol: a közoktatás terén üdvös a verseny, s az egyes irányok egyéni fejlődése — a decentralisatio.

Ezen törvényes és az ügy természetéből folyó elvekből azonban a törvényjavaslat egyes cikkelyeinek intézkedései merőben eltérnek, sőt azokkal ellenkezésben állanak.

A törvényjavaslat 65 §-a szerint ugyanis, a közoktatási miniszterre ruháztatnék az a hatalom, hogy a protestans iskolákban a tantárgyakat és azok tanításának mértékét és terjedelmét megállítsa; ez intézkedés által azon iskolákat fentartó protestans hitfelekezetekkel egyetemben unitárius vallásfelekezetunktől és ennek egyházi főhatóságától iskoláit illetőleg, legfőbb, mondhatni egyedül lényeges életkérdésben vétetnék el az intézkedési jog, s a felekezetek csak egyszerű végrehajtói lennének a függetlenül intézkedő kormánynak; sőt attól is elzártnának, hogy iskoláik fejlesztésére munkálhassanak, a miniszter állítván meg, hogy a tanítás meddig mehet. E § szerint vallásfelekezetünknek középiskolái ügyében intézkedési joga, alárendelt értékűvé, színlegessé válnék.

Az indoklásban kimondott alapelvekkel ellenkező intézkedést tartalmaznak a 67. 68. 69. — és az ezekben hivatolt

elébbi §-ok. Legegyenesebb tagadása az indoklás szerint fejlesztendő felekezeti intézkedési jognak a 70. §., mely szerint egyházi főhatóságunknak középiskoláit illetőleg tett némely igazgatási és kormányzási tényei csak az esetben ismertetnének el általánosan hiteleseknek és jogerővel bírónak, ha azokat a közoktatási kormány elölegesen jóvá hagyta. Ez intézkedés, a mellett, hogy ellenkezik az állami közrend érdekeivel, ellenkezik egyszersmind azon elvvel is, mely szerint minden államjogilag intézkedési joggal bíró testületnek minden intézkedését köteles mindenki jogérvényesnek tekinteni.

A 78. és 79. §-okban foglalt azon intézkedés, hogy a közoktatási minister középiskoláink állapotáról a tankerületi főigazgatók útján szerez magának értesülést — a mellett, hogy jogainkat sérti, felesleges is; mert azok az értesítések, melyeket vallásfelekezetünk egyházi főhatósága a 77. § értelmében kiállít, hű tökrei levén iskoláink munkálkodásának, életének és minden viszonyainak, azokból a közoktatási minister mindig teljes értesülést és ismeretet merithet.

A személyes vizsgálat és az egyházi főhatóságnak ezen czikkelyek szerint czélba vett ellenőrzése sérelmes, azon sajnós gyanusítást foglalván magában, hogy ennek évi jelentései és kimutatásai nem lennének hivek, őszinték és igazak.

Az indoklás szerint fejlesztendő önkormányzati joggal ellenkezik a 77. §. e betűje alatt, valamint a 83. §-ban foglalt intézkedés, mely szerint a protestansokkal együtt vallásfelekezetünk vagyonát illetőleg is nem csak főfelügyeleti, hanem intézkedési jog is adatnék a közoktatási kormánynak.

Az a vagyon ugyanis, melyből iskoláinkat fentartjuk, vallásfelekezetünknek saját vagyona, melyet nem kegyadományképen kapott az országtól vagy koronától, hanem maga teremtette nélkülözésekkel és az egyes hivek áldozataiból gyarapította; azok felett tehát a tulajdonjog megsértése nélkül, vallásfelekezetünkön kívül más hatalom nem intézkedhetik. És ez intézkedést az állam érdeke sem követeli, nem az levén a kérdés, hogy valamely felekezet miből tartja fenn iskoláit, hanem hogy iskolái megfelelnek-e a czélnek.

Különben is, a protestans felekezetek is és vallásfelekezetünk is azt a vagyont, melyet iskolái fentartásáért áldozataival teremtett és számtalanszor ellenséges megtámadások között megtartott és gyarapított, mely érdekeinek, aspiratioinak vallási és társadalmi céljaira szolgál, kellő biztosítékot nyújtó lelkiismeretességgel kezeli; míg ha annak kezelésében nem annyira közvetlenül érdekelt kéznek adatnék befolyás, az egyfelől vallásfelekezetünknek és egyes hiveinknek iskoláink iránti buzgalmát és áldozatkészségét lankasztaná, másfelől az államkormányt felesleges munkával terhelné.

Az indoklás azon állítására, hogy iskoláink reputatioja megingott volna, bátran hivatkozunk az indoklás azon elis-

merésére, miszerint a testvér protestáns felekezetekkel unitárius vallásfelekezetünk is mindig kiváló gondot fordított iskoláira s egyedül önerejére utalva, sőt néha nagyonából kifosztva áldozataival a legellenségesebb áramlatokkal szemben is mindig fentartotta és virágoztatta iskoláit. S ezek a testvér felekezetek iskoláival a magyar nemzetiségnek és tudományoságnak, vallási és polgári szabadságnak őrszemei voltak.

Vallásfelekezetünk mindig megfigyelte az idők kivánalmait s iskoláiban a tanügyet és nevelést azok szerint rendezte, intézte. Az 1841. évben tehát hazánkban legelsőbben középiskoláinknak szakrendszerrel összekötött tudományos gimnasiunasi szervezetet adott, melylyel azok lényegileg ma is bírnak, s a közelebbi nehéz időkben vallásfelekezetünk egyes tagjai által hozott áldozataival e szervezetet fentartotta, fejlesztette. Jogosan mondhatjuk, hogy vallásfelekezetünk a midőn iskoláival a hazai közművelődést előmozdította, s azokban a közszolgálat egyes ágaira alkalmas egyéneket növelt, a közművelődésnek és a hazának, valamint korábban, ugy napjainkban is, hasznos szolgálatot tett és teszen az állam legkisebb megterhelhetése nélkül. Tehát állami érdekek nem igénylék, hogy azok vallásfelekezetünk kezeiben csak szinleg hagyassanak meg.

Mivel pedig — az indokolás szerint — a protestáns felekezetek iskoláiban bizonyos hagyományos szellem, s tegyük hozzá, hogy a tanügygyeli foglalkozás közben magukban a felekezetekben és azok hatóságaiban a hosszas gyakorlás nyomán a tanügyet illetőleg kellő jártasság és szakértelem fejlődött ki, s ehez járulván a vallásfelekezetek felekezeti érdekei és aspiratioi, az egyes tagoknak iskolák iránti vonzalma, s ebből folyó áldozatkészsége, a különféle középiskolák ügyében hazánkban oly üdvös verseny keletkezett, hogy a mindennapi tapasztalat szerint is közoktatásunk egyik ágában sem tapasztalható oly valódi haladás, mint a középiskoláknál.

És épen azért aggódunk, hogy ha a jelen törvényjavaslat célzata szerint középiskoláink lényeges érdekei feletti intézkedései jog vallásfelekezetünktől elvétetik és a központosítás céljaira a közoktatási kormányra ruháztatik, ez csupán hivatalos kötelességének érzetével a jelenleg munkálkodó egyéb tényezők leszorítása után iskoláinkat nem bírhatja azon színon vonalon tartani, melyen azok ma állanak.

A 82. §-ban jelzett jelenségeket illetőleg úgy vélekedünk, miszerint a haza alkotmánya és a köztörvények ellen bárhol elkövetett vétségek nem a tanügy, hanem a közrendészet körébe tartoznak. E tekintetben különben is a törvényjavaslatnak a főfelügyeletre vonatkozó 77-ik §. teljes biztosítékot nyújt.

És épen ezért a méltányossággal ellenkezőnek tartjuk, hogy néhány ember bűnügyi vétsége miatt a testvér protestáns felekezetekkel unitárius vallásfelekezetünk, egyházi ható-

ságaink, iskoláink, tanáraink mintegy rendőri felügyelet alá helyeztessenek. Ennek ily módoni törvénybeiktatása annál aggasztóbb, mert miként a multban többször megtörtént, úgy a jövőben is megtörténhetik, hogy épen legalkotmányosabb és nemzetiebb munkálkodásaink tartathatnának államellenes törekvéseknek.

Ezek után tisztelettel kérjük a mélyen tisztelt Képviselőházat, méltóztassék a középiskolai oktatásra vonatkozó törvényt úgy alkotni meg, hogy azáltal a vallásfelekezetünk részére hivatolt törvényekben biztosított önkormányzati, iskoláink ügyei felett független intézkedési joga továbbra is fentartassék s a korona részére azon törvények által fentartott legfőbb felügyelet kizárólag vallásfelekezetünk egyházi hatósága útján gyakoroltassék.

Az Unitariusok E. K. Tanácsának 1880. Máj. 9-én tartott üléséből.

FERENCZ JÓZSEF
unitarius püspök

KOVÁCSI ANTAL
közigazg. jegyző.

A GYMNASIUMOKRÓL ÉS REALISKOLÁKRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNYJAVASLAT.

A középiskolai oktatás törvény általi rendezésének ügye közéletünkben, a tanügy és törvényhozás terén valóságos Odyssea. A törvényjavaslat, melyet a közoktatási minster f. évi mártius 19-én a törvényhozás eleibe terjesztett, már a harmadik törvényjavaslat, mindenik keresztül ment az előleges tárgyaláson, mindenik meg volt vitatva, a két elsőt a harmadik leszoritotta a ház asztaláról, hogy e harmadiknak mi lesz a sorsa bizonytalan; a minden oldalról ellene támasztott nehézségek és kifogások fontossága nyomán ennek sem lehet életet jósolni.

A folytonos kísérletek folytonos meghiusulása, a folytonos vajudás közben az ügy iránt érdeklődő az okokat vizsgálja s önkéntelenül azon kérdést teszi fel magának, hogy sajátlag szükséges-e minálunk a középiskolai oktatást törvény által szabályozni.

Tegyük fel e kérdést? Előre kijelentem azonban, hogy jelenleg csak a gymnasium ügyével foglalkozom. A reáliskolat jelesen a mint akkor szerették nevezni, e folyóiratban (1870. évi folyam 134 lap) jól rendezett és vezetett gymnasiumi oktatás mellett fényűzési czikknek neveztem, sőt a tudomány, közműveltség és a gyakorlati élet igényeire károsnak. Most se vonom vissza tiz évvel ezelőtt a reáliskolai áramlat és mámor korában mondott szavaimat; mert ha akkor nem is hitték, elhiszik mostan közoktatási minsterünknek.